

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ?

ਇਕ ਆਤਮਕ ਖੋਜੀ

ਤਤਕਰਾ

ਸੂਚਨਾ (ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ) ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ

ਭੂਮਿਕਾ ਡਾ : ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

੧. ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ
੨. ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
੩. ਰਸ ਕੀ ਹੈ ?
੪. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ
੫. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ
੬. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਕੀ ਹੈ ?
੭. ਨਾਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤੇ ਲਾਗ
੮. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਸੀਤਲਤਾ
੯. ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸੁਗੰਧੀ
੧੦. ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ
ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ

ਏਸ ਟਰੈਕਟ ਵਿਚ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ?' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਏਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਦਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਏਹ ਭੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਏਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਿਵਾਇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਟਰੈਕਟ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਖ਼ਿਆਲੀ ਯਾ ਫਸਾਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਆਤਮਕ ਖੋਜੀ (ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡੀਅਨ) ਦੀ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗਲ ਬਾਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਸਬੰਧੀ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਏਸ ਟਰੈਕਟ ਦੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਸੀ, ਤਾਕਿ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਿਖੇੜਵੇਂ ਤੌਰ ਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕੇ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਏਸ ਟਰੈਕਟ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਗੀਆਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਸਬੰਧੀ ਕਈ ਸ਼ੰਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਏਸ ਟਰੈਕਟ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ।

੧੦ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੩੮

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਗਜਾਨੀ

ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ

ਦੂਸਰੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਐਡਿਟ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਹਵਾਲੇ ਫੁੱਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਬੜੇ ਉਤਮ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਭ ਅਣਛਪੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਜਣਾਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਛਪਾਈ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਘਲੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤਿਅੰਤ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

੧੨੬ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ

ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਲੁਧਿਆਣਾ ੨

ਸੰਪਾਦਕ

੧੦ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੭੫

ਭੂਮਿਕਾ

ਡਾ: ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਗਦਰੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੜੇ ਉਘੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਜਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਟੁਟਕੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੋਈ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰੀ ਬਾਗ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮਿਲੇ, ਅਤੇ ਰਾਜਮੰਦਰੀ ਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਬੜੀ ਕੰਠ ਸੀ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ : "ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਵੈਰਾਗ ਹੈ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ, ਰਸ ਨਹੀਂ।" ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਇਹ ਵਚਨ ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵੈਰਾਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਸਨ। ਉਹ ਹੈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ। ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਅਜੇ ਉਹ ਟੁਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਕਲਾ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਹਨ ? ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸਹਿਜ ਲਿਵ-ਤਾਰੀ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਵਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਪੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਟੁਕ ਮਾਤ੍ਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸਰਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਪਰਮ-ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਚਰਨ ਕਮਲ ਕੀ ਮਉਜ' ਤੇ 'ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ' ਵਿਚ ਬੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਵਸ਼ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੜੀ ਉਚ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਖ ਝਲਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੁਰਦੀਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਲਗਾਤਾਰ ਘਾਲਣਾਂ ਤੇ ਕਮਾਈ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਕ ਉਨਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਈ ਤਿਆਰ ਬਰ

ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਜਕੇ ਨੇਮੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨੇਮੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣ ਦੇ ਸੂਖਮ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬੜੇ ਉਚੇ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਤਮਕ ਉਨਤੀ ਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਵਿਗਾਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ, ਲਗਾਤਾਰ ਕਮਾਈਆਂ ਦੀ, ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਦਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਗੁਰਦੀਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਲੜ ਫੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਦੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਨਾਮ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏਕੋ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਇਆ ॥

ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੪, ਸਫਾ ੬੪੪

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ

ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ ॥

ਗੁਜਰੀ ਮ: ੪, ਸਫਾ ੪੯੪

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਰਸਨਾ ਰਾਹੀਂ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲ ਚਟਣ ਵਾਂਗ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਪਰ ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਇਕ ਰਸ ਲਿਵਤਾਰ ਵਿਚ ਜਪਿਆ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਿੰਚਾਰ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰਸਨਾ ਨਾਮ ਜਪਹੁ ਤਬ ਮਥੀਐ

ਇਨੁ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵਹੁ ॥

ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਸਫਾ ੭੨੮

ਰਸਨਾ ਉਚਰੰਤਿ ਨਾਮੰ ਸ੍ਰਵਣੰ

ਸੁਨੰਤਿ ਸਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਹੁ ॥

ਜਿਨਾ ਧਿਆਨੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਣਹੁ ॥੧॥

ਜੈਤ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਸਫਾ ੭੦੯

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਨਾਮ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਰਾਧਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਤਮ ਰਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਅਲਿਪਤ ਸਾਧਨਾਂ, ਸੇਵਾ, ਕਮਾਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਭਗਤੀ ਰਾਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟਲ ਨਿਜ ਸਰੂਪ “ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ” ਦੇ ਅਰਾਧਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ

ਸਥਿਤ ਅਵੇਸਲੀ ਆਤਮਾ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਆਕਰਖਣ ਕਲਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਚਾ ਅਨੰਦ ਤੇ ਵਿਗਾਸ ਦੀ ਮਹਿਕ ਉਮਡ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: “ਕਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਹੀ ਭਰਪੂਰੇ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ”, ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੁੰਚੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੀਓ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕਲਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਰਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀਓ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਕਲ-ਕਲਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਥੱਮੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਸਹਜ ਚਮਤਕਾਰੀ ਕਲਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਾਲ ਕੰਚਨ ਵਨੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਚੰਚਲ ਮਨ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀਏ ਮਨ ਦਾ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਵਿਗਾਸ ਦੀ ਕੋਈ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਆਤਮ-ਰਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਅਜੇ ਪੈਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਅਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਨਾਮ ਵਸਿਆ ਨਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਕਣੀ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮ-ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿਤ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਰਸ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਸਮਝ ਹੀ ਨਾਮ ਨਿਧਿਆਸਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰੋਲ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝ ਪਈ ਹੈ ਨਾ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸੋਝੀ ਦੇ ਸੱਤ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਇਕ ਰਸਿਕ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਉਣਤਾਈ ਹੈ। ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਤੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਹੀ ਰਸ ਰੂਪ:

ਹਰਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ॥

ਮਨ ਹਰਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ਹਰਿ ਰਸ ਪੀਆਇਆ ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਬੋਲੀ ॥

ਮਨੁ ਹਰਿ ਰਸ ਟੁਲਿ ਟੁਲਿ ਪਾਉਂਦਾ ਜੀਉ ॥

(ਮਾਝ: ਮ: ੪)

ਰਸਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਜੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੂਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਵਗੁਣ ਮਿਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਣ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਦਮਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ, ਦੈਵੀ ਤੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਗੁਰਸਿਖ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਖੁਦਗਰਜ਼, ਲੋਭੀ ਤੇ ਦੰਭੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰਫਲ ਤੇ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਈਰਖਾ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਦੀ ਅਗ ਭੜਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਚਾਈ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ-ਰਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਉਸਤਤ ਨਿੰਦਿਆ ਦੋਨੋਂ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀ ਗੁਰਸਿਖ ਬਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਬਲਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਜੀਵਨ ਉਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਕੇ ਟੁਰਨ ਦੀ ਵੀ ਤੀਬਰ ਲੋਚਾ ਉਠੇਗੀ।

ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਦਾ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਕਾਸ਼ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤੇ ਆਤਮਕ ਤਜਰਬੇ ਕਲਮ ਬੰਦ ਕਰ ਜਾਂਦੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਅੰਵਾਣਾ ਜਗਿਆਸੂ ਸਾਂ, ਅਤੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। “ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤੱਤ ਵਸਤੂ ਦੀ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਅਨੁਭਵੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਲਗਨ ਤੇ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਪ-ਤਪ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਣਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਤੇ ਲੰਬੀ ਘਾਲਣਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ।” ਅਜ ਲੋੜ ਹੈ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸਤਿਵਾਦੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਆਤਮ ਰਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ। ਆਸ ਹੈ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਪੁਸਤਕ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰੇਗੀ।

ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

੩੪, ਨਹਿਰੂ ਨਗਰ,
ਲੁਧਿਆਣਾ-੧੪੧੦੦੨
੮ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੭੫

੧

ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ

ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੀ ਰਾਜ ਮੰਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਥੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਠੋਂ ਪਹਿਰ ਪਾਠ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿ ਉਠੇ, “ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਹੈ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਰਸ ਨਹੀਂ।” ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਟਾਖਸ਼ ਭਰੇ ਵਚਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਵੇਦਨਾ ਜਗਾ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਵੇਦਨਾ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਉਠੀ ਕਿ ਰਸ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਸਵਾਦ ਦੇ ਰਸ-ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਅਨੁਭਵ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵਿਚਾਰ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਕਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

-ਸੰਪਾਦਕ

‘ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਹੈ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ! ਰਸ ਨਹੀਂ’, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਬੀਤ ਚੁਕੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਉਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕ ਸੁਣਨ ਤਾਈਂ ਕਿਸੇ ਸੰਤ, ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਮੇਰੀ ਭੁਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਸਮਝਾਇਆ। ਕਿਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਾ ਪਈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਕੀ ਹੈ ? ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਰਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ?

ਭਾਵੇਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ‘ਰਸ ਨਹੀਂ’ ਦੇ ਦੋ ਲਫਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁਝ ਦੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਉਸ ਵਕਤ ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਕਿ ਭਾਈ ‘ਤੈਂ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ? ਏਹ ਦੋ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਈਆਂ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣੇ ਹਨ’, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਿਪਤਾਵਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਅਜੇਹਾ ਦੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਸਿਧੇ ਸਾਧੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਾਇਆ। ਜੇ ਉਸ ਵਕਤ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਖ,

ਸੰਤ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਉਤੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਅਨੇਕ ਘਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨ ਵੇਖ ਸਕਦਾ, ਮੇਰੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਏਹੋ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਾ 'ਹੈਂ! ਕੀ? ਸਚ ਮੁਚ ੧੬ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮੇਰੀ ਓਹੀ ਹਾਲਤ ਰਹੀ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ, ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ, ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰ ਕੁਛ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨ ਪਇਆ? ਮੇਰੀ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਫਸਲ ਨੂੰ ਫਲ ਨ ਲਗਾ ਭਾਵ ਨਾਮ ਰਸ ਪਰਾਪਤ ਨ ਹੋਇਆ।' ਮੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਕਿਵੇਂ? ਕਿਉਂਕਿ "ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣੈ ਅਵਰੁ ਕਿ ਜਾਣੈ ਕੋ ਪੀਰ ਪਰਾਈਆ।"¹ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁਖ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਏਹ ਦੋ ਲਫਜ਼ ਸੁਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ, ਜੇ ਸੁਣੇ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ? ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਣ-ਸੁਣੇ ਕਰ ਛੱਡੇ। ਮੇਰੇ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਏਹ ਦੋ ਅੱਖਰੇ ਦੋ ਲਫਜ਼ ਵਿੰਨ੍ਹ ਗਏ। ਏਹਨਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜ਼ਖਮ ਦੀ ਮੱਲ੍ਹਮ ਕਿਸੇ ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਭਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਏਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੀ ਬੰਦ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਕੁਥਾਉਂ ਪੁਜ ਕੇ ਲਗਾ। ਅਰਥਾਤ ਤਲਖੀਸ (ਪਛਾਣ) ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਹੀ ਹੋਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਦਰੋਂ ਘਰੋਂ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੈਦਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਮਰ ਕੈਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੀ ਉਮੈਦ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੋਗ (ਦੁਖ) ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਇਕ ਹੀ ਸੁੱਝਾ, ਉਹ ਏਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖ ਨੇ ਰੋਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਫਿਕਰ ਵਾਪਰਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਛੇ ਸਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਜਾਣੂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦੇ, ਕਿਤੇ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠਣ। ਸਾਥ ਹੀ 'ਅਫਸੋਸ ਰਸ ਨਹੀਂ' ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਸ ਵੀ ਬਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ 'ਰਸ ਨਹੀਂ'। ਅੰਤ ਇਹੋ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਨਾ ਦਸਣਗੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਵਕਤ ਤਾਂ ਪੁਛਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਂ ਤਾੜ ਕੇ ਪੁਛਣਾ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬਾਤ ਚੀਤ ਨੂੰ ਦਸਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ, ਆਤਮਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਖੋਜੀ ਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਕਰਾਉਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਏਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਹ ਲਫਜ਼ ਕਿਉਂ ਕਹੇ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਕਹੇ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਤਮਿਕ ਹਾਲਤ ਦਾ

1. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: 8 (੮੩੫)

ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਛੇ ਸਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜੇਲ੍ਹ ਬਦਲੀ ਹੋ ਕੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੁਜਾ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਸਿਖ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਛੇ ਸਤ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜ ਤੇੜ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਆਮ ਸਿਖ ਕੈਦੀ ਭਾਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਏਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਏਹ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ, ਦੋ ਬਜੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤਰੀ ਜਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਰਵਾ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਕੇ ਬਿਠਾਲ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੰਠਾਗਰ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਕੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਸੌ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪੋ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਸਫ਼ਾਈ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਖ਼ਾਸ ਤਾਕੀਦ ਸੀ ਕਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਬੁਲਾਏ' ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਭੁਲ ਚੁਕੇ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਹੀ ਬੈਠਦਾ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿੰਦੇ।

ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਾਜ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਅਫਸਰ ਕੇਵਲ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪ੍ਰੈਂਟੈਂਡੈਂਟ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਅਗੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਸਵੇਰੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸਾਰ ਦਾਲ ਜਾਂ ਕਣਕ ਚੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਈ ਵੇਖ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਾਮ ਤਾਈਂ ਕੁਝ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਦੋ ਢੇਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਸਨ ਜਮਾਈ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਕੋਠੜੀ ਬੰਦ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਰੇਰੀ ਰਖਦੇ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸੀ। ਨੇੜ ਤੇੜ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਤ ਚੀਤ ਨ ਕਰਦੇ, ਜੇ ਕਰਦੇ ਵੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਉਖੜ ਜਾਏ।

ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿਠੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਮੇਰੇ

ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀ ਵੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਰਮਜ਼ਾਂ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਖੇਡ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਆਪ ਉਚਾਰ ਦਿੰਦੇ, ਦੂਜਾ ਪਾਠੀ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਕਿ ਏਹ ਪਾਠ ਮੇਰੇ ਹੀ ਕੰਠ ਹੈ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬਜੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸਵੇਰ ਤਕ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹਣ ਦੀ ਘੰਟੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਈਂ ਨਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀ ਅਤੇ ਆਪ ਹੋਰੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪਾਠ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਘੰਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੁਲ੍ਹਣ ਸਮੇਂ ਤਾਈਂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਪਾਠੀ ਨੂੰ ਅਸੁਖ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਪਾਠ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੋਕਦੇ, ਗਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਸਮੇਂ ਅਸੁਖ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਜਾਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਟਕੇ ਉੱਤੇ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਾਉ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਾਠੀ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚਕੇ ਪਾਠ ਸੁਧ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ ਗੁਟਕਾ ਹਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਏ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕੰਠੋਂ ਹੀ ਅੱਖਰ ਵੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਅਸੁਖ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਗੁਟਕੇ ਉੱਤੇ ਵੇਖਕੇ ਪੜ੍ਹੋ, ਫੇਰ ਵੀ ਪਾਠ ਅਸੁਖ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਆਪ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਸੁਧ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਾਠੀ ਸੁਧ ਅਤੇ ਅਸੁਖ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਏਹ ਸਨ, ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਪੁਛੇ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਹੜੀ ਕੇਹੜੀ ਕੰਠ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਨੀ ਕੁ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਉਤਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਹੜੀ ਅਤੇ ਜਿਤਨੀ ਕੰਠ ਕਰ ਸਕੋ, ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੋ, ਭਾਵ ਜਿਨੀ ਕੰਠ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਿਲ ਲਾਈ ਰਖੋ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਥਕੇ ਤਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਓ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਹਟੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਉਚੀ ਉਚੀ ਜਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਿਵੇਂ ਚਿਤ ਚਾਹੇ ਕਰੀ ਜਾਓ। ਚੰਚਲ ਮਨ ਬਾਂਦਰ ਨੂੰ ਖੰਮੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇਲੀ ਦੇ ਵਲਦ ਵਾਂਗੂੰ ਖੰਮੇ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਉਦਾਲੇ ਭੌਂਦਾ ਰਖੋ, ਨੱਚਣ ਕੁੱਦਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਦੇਵੋ, ਬਸ ਇਸ ਤੋਂ ਉਤੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਭਾਵ ਅਰਥ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ

ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਛਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਵੀਰਾ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਜੇ ਤੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਚੁਕਾ ਹੈਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦੇਹ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਰਟੀਫਾਈਡ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਜਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਭਾਸੀ। ਸਜਣਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਰਥ ਸਿਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ? ਤੂੰ ਕੇਹੜਾ ਗਿਆਨੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ “ਆਇਓ ਸੁਨਨ ਪੜਨ ਕਉ ਬਾਣੀ।”¹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਏਹ ਹੀ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਹੈ: “ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣਹੁ ਗੁਰਸਿਖਹੁ ਹਰਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਮੁਹਹੁ ਕਢਾਏ।”²

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਵਾਕ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖਾਏ ਅੱਖਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। “ਅਖਰ ਲਿਖੇ ਸੇਈ ਗਾਵਾ ਅਵਰ ਨ ਜਾਣਾ ਬਾਣੀ।”³ ਕਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸੋਚੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਥ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਬੁਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੌਣ ਠੀਕ ਅਤੇ ਕੌਣ ਗਲਤ ਹੈ। ਸ਼ਕ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਹੜੇ ਅਰਥ ਠੀਕ ਅਤੇ ਕੇਹੜੇ ਗਲਤ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਦ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪਰਥਾਇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ “ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਗਨੈ।”⁴

ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਆਮ ਏਹੋ ਹੀ ਉਠਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਹੜਾ ਨਾਮ ਜਪੀਏ ਭਾਵ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ? ਆਪਦਾ ਉਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜਪਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਯੁਤ

1. ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫ (੧੨੧੯)

2. ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪ (੩੦੮)

3. ਬਸੰਤ ਮ: ੧ ਹਿੰਡੋਲ (੧੧੭੧)

4. ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੬੪੭)

ਵੈਂਕਟ ਪਾਇਆ ਕੁੰਡੂ¹ ਜੈਸਾ ਦੂਜੇ ਮਤ ਦਾ ਸਜਨ ਖਹਿੜੇ ਹੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣੋਂ, ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ ਜਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਜਨਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੁਧ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਕਈ ਭਾਈ ਅਕ ਥਕ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੀ ਦਸ ਦੇਵੋ। ਆਪ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਪੀ ਜਾਓ, ਸਾਸ ਸਾਸ ਜਪੋ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:

“ਸਾਸ ਸਾਸ ਹੈ ਜੇਤੇ ਮੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਸਮ੍ਹਾਰੇ ॥

ਸਾਸੁ ਸਾਸੁ ਜਾਇ ਨਾਮੈ ਬਿਨੁ ਸੋ ਬਿਰਥਾ ਸਾਸੁ ਬਿਕਾਰੇ ॥”²

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਸਾਸੁ ਸਾਸੁ ਜਪੋ, ਭਾਵ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸੌਂਦੇ, ਜਾਗਦੇ ਉਠਦੇ, ਬੈਠਦੇ, ਹਸਦੇ, ਰੋਂਦੇ, ਨਾਮ ਚੌਬੀਸ ਘੰਟੇ ਹੀ ਜਪੀ ਜਾਓ। ਚਾਹੇ ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਛ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਏ ਕਿ ‘ਤੇਤੇ ਵਾਂਗੂੰ ਟੀਂ ਟੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ’, ‘ਬਕਰੀ ਵਾਂਗੂੰ ਮੂੰਹ ਮਾਰਦੇ ਹੋ’, ‘ਫੋਨੋਗਰਾਫ ਵਾਂਗੂੰ ਵਜਦੇ ਹੋ, ਸੂਈ ਅਤੇ ਤਵਾ ਬਦਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ’, ਆਦਿ ਤਾਨੂੰ ਮੇਹਣਿਆਂ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰੋ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਮੌਜ ਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਲਚ ਦੇ ਵਕਤ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਟੰਟਾ ਝਗੜਾ ਫਿਕਰ ਫਾਕਾ ਨਹੀਂ, ਲੈਣੇ ਦੇਣੇ ਵਾਲੇ ਫਾਟਕੋਂ ਪਰੇ ਹੀ ਖੜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਤਾਨ੍ਹਾ ਮੇਹਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੁਸਾਡੇ ਤਾਈਂ ਪੁਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਦਲਕੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ ਦੂਜੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਏ। ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਥੀ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਥੇ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਰਹੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਛੋਟੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗਾ, ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੰਠ ਨਾ ਤੁਰਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਰਖ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨੋਂ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਹਸ ਕੇ ਕਹਿਣ

1. ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸ੍ਰੀ ਯੁਤ ਵੈਂਕਟ ਪਾਇਆ ਕੁੰਡੂ ਹਾਤਾ ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਅਲਾਕਾ ਅੰਧਰਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਗੀਤੂਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਲੀਡਰ।

2. ਨਟ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮ: ੪ (੯੮੧)

ਲੱਗੇ ਢੋ ਲਾ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸੁਣੇ ਜਾਂ ਬਿਸਤਰੇ ਉਤੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ।

ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਪੁਛੀ, ਮੇਰਾ ਉਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰੇ, ਕਿਤੇ ਹੁਣ ਵਾਂਗੂੰ ਸਵੇਰੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਾਠ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇ ਦੇਵੀਂ, ਆਪੇ ਹੀ, ਹਛਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਸਵੇਰੇ ਵੇਖੀ ਡਿੱਠੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਕਹਿ ਕੇ ਮਸ਼ਰ ਹੋ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਭਰ ਬੁਖਾਰ ਨੇ ਡਾਢਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। ਬੇਸੁਧੀ, ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਘੂਕੀ ਰਹੀ ਪਰ ਬੇਸੁਧੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਪਾਠ ਆਪੇ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਚਲ ਪੈਂਦਾ, ਕੇਦ ਕਦੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਦਿਲ ਤਕੜਾ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਕੰਬਲ ਦੀ ਬੁਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਢੋ ਲਾ ਕੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਸੀ। ਜਦ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕਰ ਚੁਕੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ, ਜੇ ਸਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਏਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਮਗਰੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀਆਂ ਮੇਰੇ ਹੀ ਕੰਠ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਜਿੰਨਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੂੰਗਾ, ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਸੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੌੜ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਪਰਤਿਆ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮਤਾ, ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਦਿ ਪੰਜੇ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁੜੀ ਛਿਨੀ ਨਹੀਂ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੀ ਤਾਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹੋਣ।

ਮੈਂ ਦਿਲ ਤਕੜਾ ਕਰ ਪਾਠ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ੋਰ ਲਗੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਆਉਂਦਾ ਜਾਏ। ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਤਪਸ਼, ਘਬਰਾਹਟ, ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਉਡਦੀ ਜਾਏ। ਮੈਂ

ਪਾਠ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੁਖਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖੜੇ ਭੁਲ ਗਏ, ਯਾਦ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਭੁਲ ਗਈ, ਦੋ ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪਾਠ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਸੁਰਤੀ ਸਰੀਰਕ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੁਖਾਰ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਉਡ ਗਈ, ਤਪਸ਼ ਦੇ ਥਾਉਂ ਸੀਤਲਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤਾਪ ਦੀ ਦਵਾਈ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਚਣ-ਚੇਤ ਏਹ ਬਚਨ ਕਹੇ : ‘ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਹੈ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਰਸ ਨਹੀਂ।’

ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਸਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਏਹ ਚਲਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬੋਲ ਪਏ ? ਸਾਥ ਹੀ ਖ਼ਿਆਲ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਰੋਗ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਗ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਰੋਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ ਮੇਰੇ ਵਸ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੁਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਪਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਵੇਹਲੇ ਮੌਕੇ ਜਦ ਦਾਉ ਫਥੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਸਜਾਉਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮੀਂ ਜਾ ਲਗੇ। ਕੰਮੀਂ ਲਗੇ ਸਾਥੀ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਅਧੇ ਅਧੇ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਮੇਰੀ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਹਟੇ ਦੇ ਗਫੇ ਡੋਲ ਭਰ ਕੇ ਲੈ ਆਏ, ਮੇਰੀ ਕੋਠੜੀ ਅਗੇ ਆ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਇਆ, ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘੀ ਬੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗਜਕੇ ਬੋਲੇ ‘ਉਠੋ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਜਾਉ! ਚਾਹਟੇ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗਫੇ ਲਾਉ! ਕਿਉਂ ਚੌਰਾਸੀ ਵਾਂਗੂੰ ਤਾਪ ਗਿਦੜ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਬਟੇਰ ਵਾਂਗੂੰ ਖਲੀਂ ਖੁੰਜੀਂ ਲੁਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਫੜੋ, ਤਾਪ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਮੁਠੀ ਚਾਪੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਤਾਂ ਗਿਦੜ ਹੈ, ਬਲ ਧਾਰੋ, ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲੀ ਭਬਕ ਮਾਰੋ, ਪੱਤਰਾ ਵਾਚ ਜਾਵੇਗਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਥਾਣੇਦਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਪਏ ਪਲਸੇਟੇ ਨਾ ਮਾਰੋ।’

ਕਾਰਖ਼ਾਨਾ ਜਿਥੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਾਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਵੀਹ ਪੰਝੀ ਫੁਟ ਦੀ ਵਿਥ ਉਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਸੁਣਕੇ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਚਾਹਟੇ ਦੇ ਗਫੇ ਲੈ ਕੇ ਭੰਗੜ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜ ਗਏ ਹਨ। ਤਸਲੇ ਬਾਟੀਆਂ ਟੀਨ ਦੇ ਡੱਬੇ ਲੈ ਕੇ ਆਣ ਉਦਾਲੇ ਹੋਏ, ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਮੇਰੀ ਸੋਧ

ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀ ਹੀ ਕੋਠੜੀ ਅਗੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਆ ਡੇਰੇ ਲਾਏ। ਮੈਂ ਉਠ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਬੈਠਾ। ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਫੇ ਵਰਤਾਏ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਬਾਟਾ ਚਾਹਟੇ ਦਾ ਭਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅਗੇ ਰਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ‘ਅਗੇ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵਾਏ ਹੀ ਗਫੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਅਜ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਗਹਿਰੇ ਗਫੇ ਛਕਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬੀਮਾਰ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਹਿਰੇ ਗਫੇ ਛਕਾ ਕੇ ਆਵੀਂ, ਤਾਪ ਤਾਂ ਉਮੈਦ ਹੈ ਚਾਹਟੇ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗਫੇ ਹੀ ਉਡਾ ਦੇਣਗੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਵੀ ਸੁਣ ਲੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਉਸ ਦੇ ਰੋਗ ਦਾ ਦਾਰੂ ਲਭ ਪਏਗਾ, ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਆਕੇ ਆਪ ਹੀ ਇਲਾਜ ਕਰੂੰਗਾ, ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਭੇਜਾਂਗਾ, ਹੌਂਸਲਾ ਰਖੋ, ਦਿਲ ਨਾ ਛਡੋ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਖਿਚੜ ਪਲਾਉ ਸਜਾਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ।”

ਮੈਨੂੰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ੇ ਨੇ ਹੌਂਸਲਾ ਬੰਨ੍ਹਾਇਆ, ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਕਹੇ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਠ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚਾਹਟੇ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗਫੇ ਰੁਚੀ ਵਿਰੁਧ ਲਾਏ, ਕੰਬਲ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ ਉਤੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜਿਆ, ਬਹੁਤ ਮੁੜਕਾ ਆਇਆ, ਬੁਖਾਰ ਹੋਰੀ ਉਡ ਗਏ, ਸਿਰ ਪੀੜ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨ ਰਿਹਾ। ਥੋੜੀ ਬਕਾਵਟ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ‘ਰਸ ਨਹੀਂ’ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਆਵੀਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂੰ ਧੁਖ ਧੁਖ ਕੇ ਦੁਖ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਛੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣ ਲਈ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੱਕ ਪਕਾਇਆ :

- (੧) ਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਹਰ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
- (੨) ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ? ਕੀ ਕਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ?
- (੩) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਸ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ?
- (੪) ਮੈਂ ਰਸ ਲਭਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਕੀ ਸਾਧਨ ਕਰਾਂ ?

ਬਾਰਾਂ ਬਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕੈਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਪਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਈਂ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਲੰਗਰ ਪਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਮ ਕੈਦੀਆਂ ਤੋਂ ਅਗੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਤਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਰਾਂ ਬਜੇ ਤੋਂ ਦੋ ਬਜੇ ਤਾਈਂ ਸਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਜਿੰਦਰੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਡਿਉਢੀ ਪੁਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਦੋਹਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨ ਇਕ ਚਾਬੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ

ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਜੇਲਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਮਿਲਣੀ ਔਖੀ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਖਾਸ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਕੈਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਹਾਤੇ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸੂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਾਤ ਚੀਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਪੁੜਕੂ ਚੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਰਾਂ ਬਜੇ ਪਿਛੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਬੀ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਆ ਗਏ, ਅਸੀਂ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਕੇ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਅੱਧਾ ਕੁ ਘੰਟਾ ਮਸਾਂ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਹ ਲਾਈ ਪਰ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁਬੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਕਿਵੇਂ ਪਵੇ? ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਲ ਗਿਆ, ਮੇਰੇ ਦੂਜੇ ਸਾਬੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਨ। ਕੋਈ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਮੁਖ ਆਸਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਿਮਰਤਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਦੋ ਕਰ ਜੋੜ ਫਤਿਹ ਗਜਾਈ ਅਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਥੋੜੇ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੈਣ ਖੋਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬੋਲੇ : ‘ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਬੁਖਾਰ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਤੈਂ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਟੁੰਬੀ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਬਿਸਤਰੇ ਉਤੇ ਜਾਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ, ਨਾਮ ਜਪ। ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਆ ਜੋਰ ਨਾਲ ਫਤਹਿ ਗਜਾਈ, ਮੇਰੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੁਰਤੀ ਉਖੇੜ ਦਿਤੀ। ਆਨੰਦ ਵਿਚੋਂ ਕਢਕੇ ਆ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਬੈਠਾ, ਮੇਰਾ ਬਹੁਤਾ ਵਾਕਿਫ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈਂ ਤਾਂਹੀਉਂ ਤਾਂ ਨਿਧੜਕ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈਂ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਜਿੰਦਰੇ ਲਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਾ ਆ ਸਕਦਾ, ਪੁਛ ਕੀ ਪੁਛਣਾ ਹੈ? ਵਾਧੂ ਵਕਤ ਕਾਹਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।’

ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਮੈਂ : ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਡਰਦੇ ਫਤਹਿ ਗਜਾਈ ਸੀ, ਦਬੇ ਪੈਰ ਖੜਾਕ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਉਖੜ ਜਾਏ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਤੇਰਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉੱਚੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਲੀਏ ਤਾਂਹੀਉਂ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਏਹਨਾਂ ਬੈਰੂਨੀ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨਾਂ, ਲੱਤਾਂ, ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਬੋਲ, ਸਮਝ, ਸੁਣ, ਵੇਖ ਫਿਰ ਤੁਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਤੂੰ ਵੀ ਆਰਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਹੈਂ, ਆਪ ਹੀ ਕਈ ਵੇਖੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸ ਚੁਕਾ ਹੈਂ!

ਮੈਂ : ਬੇਸ਼ਕ ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਬੇ-ਸੁਧੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵੇਖ ਚੁਕਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਮਤਲਬ ਏਹ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਜ ਤਾਂ ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਇਕੇ ਤੀਰ ਨੇ ਵਿੰਨ੍ਹ ਛਡਿਆ ਹਾਂ। ਬੈਠਣ ਸੌਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ, ਉਮੈਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਘਾਉ ਦੇ ਭਰਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰੋਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੋਗ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਤਸ਼ਖੀਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਐਨੀ ਤਾਂ ਸੋਝੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਨਕਲੀ ਬੈਰੂਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤੇਰੇ ਭਲੇ ਖ਼ਾਤਰ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਇਹ ਕੇਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਤੇ ਪਾਕੇ ਜਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਮ ਭਾਈ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਹੁਕਮ ਹੈ :

“ਮਨ ਹਠਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਸਭ ਥਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ॥

ਮਨ ਹਠਿ ਭੇਖ ਕਰਿ ਭਰਮਦੇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥”¹

“ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ॥”² ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ “ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ

1. ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮ : ੩ (੫੯੩)

2. ਜਪੁ (੬)

ਨਾਮ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ” ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭੁ ਮੋਹੁ ਹੈ”। ਜਿਸ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮੋਹ ਦੀ ਅੰਸ ਰਹੇ, ਉਸ ਮਨ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਤਾਂਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰੀ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਹੋਰ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

“ਆਸਣ ਸਿਧਿ ਸਿਖਹਿ ਬਹੁਤੇਰੇ ਮਨਿ ਮਾਗਹਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਚੇਟਕ ਚੇਟਕਈਆ ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਮਨਿ ਸਾਂਤਿ ਨਾ ਆਵੈ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਿਧਿ ਪਈਆ ॥”¹

“ਸਿਧੁ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾ ਆਉ ॥

ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ਬੈਸਾ ਲੋਕੁ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥

ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥”²

ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਫਸਲ ਬੀਜਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਸਾਥੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਸਲ ਪਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਥੀ ਫਸਲ ਪਕਣ ਤਾਈਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲ ਪਕਾ ਕੇ ਫਸਲ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਸਲ ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਵੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਸਲ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਚਖ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਰਸ ਤਾਂ ਕੀ ਲਭਣਾ ਸੀ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਸ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤ, ਸੰਤੋਖ, ਸਾਂਤਿ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

1. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪ ਅਸਟਪਦੀਆ (੮੩੫)

2. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧ (੧੪)

੩ ਰਸ ਕੀ ਹੈ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਿੱਧੀ ਸਿੱਧੀ ਵਿਚ ਫਸਣਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਐਥੋਂ ਤਾਈਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਰਸ ਤਾਂ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਨ ਲਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਨਾ ਪਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਤੀਰ ਜਾਂ ਸੇਲਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦਸ।

ਮੈਂ : ਤੀਰ ਕਹੋ, ਸੇਲਾ ਕਹੋ, ਕੁਹਾੜੀ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਕਹੋ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਛ ਹੀ ਸਮਝੋ, ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਅਸਥੂਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ, ਇਕ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਘਾਉ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਸਾਥ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਖੁੱਭਾ ਹੋਇਆ ਕਢਾ ਸਕਦਾ, ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਟੈਂਟਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ, ਜਾਂ ਮੱਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਕਰਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਸੂਖਮ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਅੱਖਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਛਡਿਆ ਹਾਂ, ਨਾ ਘਾਉ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਨਾਂਹੀ ਲਫਜ਼, ਕਢਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਢਾਵਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤੋਂ, ਤੁਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਖਬਰ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਘਾਉ ਅਤੇ ਤੀਰ ਖੁਭੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਸੁਣ ਲਵੋ :

ਅਜ ਸਵੇਰੇ ਮੇਰਾ ਪਾਠ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ‘ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਹੈ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਰਸ ਨਹੀਂ।’ ਪਿਛਲੇ ਦੋਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਘਾਇਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਘਾਵਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਸ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿਤਾ, ਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੀ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਉਸ ਵਕਤ ਤੇਰਾ ਪਰੇਮ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤਰਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਬੇਅਖਤਿਆਰ ਹੀ ਏਹ ਲਫਜ਼ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਮੈਂ ਇਸ ਕਮੀ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਛੇ ਸਤ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਬਾਤ ਚੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਤ ਚੀਤ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਆਂਢੀ ਗੁਆਂਢੀ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਸਾਥੀ ਗੱਪੀਂ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ, ਸਾਥ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ “ਵਿਣੁ ਗਾਹਕ ਗੁਣੁ ਵੇਚੀਐ ਤਉ ਗੁਣੁ ਸਹਯੋ ਜਾਇ ॥ ਗੁਣੁ ਕਾ ਗਾਹਕੁ ਜੇ ਮਿਲੈ ਤਉ ਗੁਣੁ ਲਾਖ ਵਿਕਾਇ ॥”¹ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਗੁਣ ਦੇ ਗਾਹਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਣ ਦਾ ਭੇਦ ਖੋਲਣਾ ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਏਹ ਸੁਣਕੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾ ਉਠੀ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਾਹਕ ਅਤੇ ਅਨ-

1. ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੩ ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (੧੦੮੬)

ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਾਹਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਸੀ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪੇ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ) ਲੈ ਭਾਈ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਕੀ ਪਰਖ ਹੈ, “ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨ ਰਤਨ ਵਥੁ ਹਰਿ ਸਾਧੂ ਪਾਸਿ ਰਖੀਜੈ ॥ ਜੋ ਬਚਨੁ ਗੁਰ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਕਾਢਿ ਧਰੀਜੈ ॥”¹ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਗਾਹਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਹਡ ਬੀਤੀ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਣ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਾਈਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਉਹ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸੁਆਰਥ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿਖਾਂ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਤੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਿੰਨੀ ਕਮਾਈ ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਈ ਮਨ ਇਛਤ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਕਦੇ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ੋ, ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਬਖਸ਼ੋ, ਨਿਸਕਾਮ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਖ ਮੰਗੋ! ਖੈਰ ਇਸ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਸਰ ਸੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਤੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ‘ਮੈਨੂੰ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ’ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਏਸ ਰਹਿਰਾਸ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਭ ਭੇਦ ਦਸਿਆ ਹੈ:

ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤਪੁਰਖਾ ਬਿਨਉ ਕਰਉ ਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥ ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਕਰਿ ਦਇਆ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਗੁਰਦੇਵ ਮੋਕਉ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਿਰਾਸਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਰਿ ਜਨਕੇ ਵਡ ਭਾਗ ਵਡੇਰੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਧਾ ਹਰਿ ਪਿਆਸ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਹਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ੨ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਤੇ ਭਾਗ ਹੀਣ ਜਮ ਪਾਸਿ ॥ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸੰਗਤਿ ਨਹੀ ਆਏ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵੇ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਾਸਿ ॥ ੩ ॥ ਜਿਨ ਹਰਿ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈ ਤਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਾਸਿ ॥ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਮਿਲਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ੪ ॥ ੪ ॥

(ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥)

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਦ ਔਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਕਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ

1. ਕਲਿਆਨ ਮ: ੪ ਅਸਟਪਦੀਆਂ (੧੩੨੬)

ਹੋਣਾ।

ਮੈਂ : ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਅਜੇ ਰਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਰਸ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸੌਂਦਾ, ਜਾਗਦਾ, ਤੁਰਦਾ, ਫਿਰਦਾ ਜਿਥੋਂ ਤਾਈਂ ਵਾਹ ਲਗੀ। ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਸਤ ਹੀ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਮ ਸਿਖ ਭਾਈ ਮੈਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਂ ਬੀਮਾਰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਦੁਖ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਸਮਝੀ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਸਿੰਘ ਹਾਂ ਆਪ ਤੋਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਹੀਂ ਚਖਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਮੁੜ ਮੁੜ ਓਹੋ ਗਲਾਂ ਨ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਫਰੋਲਣੇ ਫੋਲਣ ਦਾ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਅਜ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਧੇ ਰਸਤੇ ਲਗੋ ਤਾਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪੀ ਸਕੋ। ਇਕ ਰਸ ਨੂੰ ਕੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਹੋਰ ਗੁਣ, ਸੀਤਲਤਾ, ਸੁਗੰਧ, ਪਰਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਪਰਤੀਤ ਕਰੇਗਾ, ਸਾਸ ਸਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੇਗਾ, ਸਭ ਕੁਛ ਪਰਤੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇਗਾ।

ਮੈਂ : ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੁਛਾਂ ਕਿ ਰਸ ਕੀ ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਸੀਤਲਤਾ, ਸੁਗੰਧ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਗੁਣ ਹੋਰ ਕਢ ਮਾਰੇ। ਭਲਾ ਏਹ ਗੁਣ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਗੇ। ਸਾਸ ਸਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਵੀਂ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹੋ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸ ਸਾਸ ਵੀ ਛਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਤੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਇਆ। ਪਹਿਲੀ ਭੁਲ ਤਾਂ ਏਹ ਹੋਈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ ਰੀਸੀ ਛਕਿਆ, ਸੁਆਰਥ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਲਾਜ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਵੇਂ ਲਭਦਾ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:

“ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਸਾਰ ਸੋਈ ਜਾਣੈ ਜਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਾ ਵਾਪਾਰੀ ਜੀਉ ॥”¹

ਤੂੰ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵਾਪਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਪਤਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਗਦਾ। ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਬੀਜ ਕਿਵੇਂ ਉਗਦਾ ? ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

“ਦਾਦਰ ਸਰੋਜ ਬਾਸ ਬਾਵਨ ਮਰਾਲ ਬਗ ਪਾਰਸ ਪਖਾਨ ਬਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

1. ਮਾਰੂ ਮ: ੧ (੯੯੩)

ਸੰਜੋਗ ਹੈ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਮ੍ਰਿਗ ਮਦ ਅਹਿ ਮਨਿ ਮਧੁ ਮਾਖੀ ਸਾਖੀ ਬਾਂਝ ਬਧੂ ਨਾਹ ਨਿਹਫਲ ਭੋਗ ਹੈ ॥ ਦਿਨ ਕਰ ਜੋਤਿ ਉਲੂ ਬਰਖੈ ਸਮੈ ਜਵਾਸੋ ਅਸਨ ਬਸਨ ਜੈਸੇ ਬਿਰਥਾ ਵੰਤ ਰੋਗ ਹੈ ॥ ਤੈਸੇ ਗੁਰਮਤਿ ਬੀਜ ਉਗਤ ਕੱਲਰ ਮੈ ਅੰਕੁਰ ਉਦੋਤ ਹੋਤ ਨਾਹਿਨ ਬਿਓਗ ਹੈ ॥”¹

ਹੁਣ ਘਾਬਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਖਾਵੇ ਅਤੇ ਸੁਆਰਥ ਹਿਤ ਫੇਰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮਨ ਬਾਂਝਤ ਫਲ ਪਾਏ। ਪ੍ਰੇਮੀ, ਵੈਰਾਗੀ ਬਣ ਗਏ, ਨਾਮ ਜਪੋਗੇ ਤਾਂ ਉਮੈਦ ਹੈ ਕਿ ਸੁਕੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬੀਜ ਦੱਬੇ ਪਏ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਬੂਟਾ ਉਗ ਪਏਗਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਿਰਾ ਤੇਰਾ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਵਾਹੀ ਸੁਹਾਗੀ ਅਤੇ ਵਤਰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਬੀਜਿਆ।

ਮੈਂ : ਕੀ ਤੁਸਾਡਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ? ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪੱਕੀ ਨੀਂਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਆਪ ਕਰ ਸਕਣ। ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸੰਗਤ ਹੀ ਚੁਣਦੀ ਹੈ। ਬੀਜ (ਗੁਰਮੰਤਰ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੱਕਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਬੀਜਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਦਿਤੇ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ‘ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਬੀਜ ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਗ ਸਕਦਾ।’ ਏਹ ਤਾਂ ਮੋਟੀ ਸਮਝ ਵਾਲੇ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਖੇਤੀ ਬੀਜਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਅਨਜਾਣ ਹਾਲੀ ਨੂੰ ਹਲ ਬੀਜ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਤੋਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਬੀਜ ਕੇਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੱਤਰ ਨਹੀਂ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਦਾ, ਬੀਜ ਤਾਂ ਸੁੱਕੀ ਜਾਂ ਬਾਹਲੀ ਗਿੱਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕੇਰ ਆਵੇਗਾ, ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੂ ਕਿ ਬੀਜ ਉਗੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਸਿਉਂਕਿ ਖਾ ਜਾਊ, ਚਿੜੀਆਂ ਚੁਗ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਦਬਿਆ ਰਹੂ, ਮੀਂਹ ਪਏ ਤੋਂ ਕੁਰੁਤਾ, ਪਛੇਤਾ ਉੱਗੂ, ਫਲ ਕੋਈ ਨਾ ਲੱਗੂ, ਸਿੱਟਾ ਕੱਢੂ ਪਰ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ, ਹਾਂ ਚਾਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋ ਜਾਊ। ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਸੰਤ, ਗੁਰਮੁਖ

1. ਕਥਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਸਿੰਘ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪਰ ਅਜ ਕਲ ਪੱਛਮੀ ਫਿਲਾਸਫੀ, ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਪੱਟੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮਤਿ ਆਗਿਆਨੀ, ਭਾਵ ਸਰਟੀਫਾਈਡ ਗਿਆਨੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਧਨਾਢ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਸਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰਧਾ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਫਲ ਲਗ ਪਏ। ਅਜੇਹੇ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਭਾਵੇਂ ਦਸ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਮ ਬੀਜਣ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਸੁਆਰਥ ਹਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਰਥ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਮੁੱਖੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਚਿਕਣੀਆਂ ਚੋਪੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਫਲਾਸਫੀ ਦੁਆਰਾ ਘੜ ਘੜ ਉੱਤਰ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਮਾਇਆ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਨਾਮਵਰੀ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਖੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਜਿੰਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਖੜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸੀਸ ਤਲੀ ਉਤੇ ਧਰ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਛਕਾਇਆ ਸੀ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ, ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਲੀਡਰਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੁਧ ਸਮਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨ ਅਨਮਤੀ ਸਾਧਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਆਪੇ ਬਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਮਗਰ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਗਿਆਨੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਖਾਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਘੜਤ ਅਰਥ ਲਾ ਕੇ ਚੇਲੇ ਮੁੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਪਰਚਾਰਕ ਗੁਰਮਤਿ ਫਲਾਸਫੀ ਤੋਂ ਨਾ-ਵਾਕਫ਼ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਅਸਲੀ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਫਲਾਸਫੀ ਦੀਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਮੁਕ ਸਕਦੀਆਂ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੋਕੇ ਜੇਹੜੇ ਕਰਨੇ ਹਨ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਕਰ ਲੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਮੈਂ : (੧) ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ ? (੨) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਵੇਂ ਛਕੀਦਾ ਹੈ ? (੩) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? (੪) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਕੀ ਹਨ ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕਈ ਨਾਮ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਫਾਰਸੀ ਵਾਲੇ ਆਬੇ-ਹਯਾਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਨੈਕਟਰ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਏਹੋ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੀਉਂਦੇ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਏਹੋ ਹੀ ਗੁਣ ਦਸੇ ਹਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੇ ਅਮਰ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਵਖੋ ਵਖ ਤਰੀਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੱਭਣ ਦੇ ਦਸੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਪਰਾਣੀ ਸੌਖਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਬਿਨਾਂ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾਏ, ਤਪ, ਤਾਪ ਕੀਤੇ ਜੰਗਲੀਂ ਪਹਾੜੀਂ ਨਸੇ ਬਿਨਾਂ, ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਕੇ, ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ ਰਾਜ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ :

“ਕਲਿ ਤਾਰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਇਆ।”¹

“ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲਿ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ॥”²

ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਪਹਿਰਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹਦਾਰੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।

ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਕਈ ਕਸ਼ਟ ਉਠਾਕੇ ਭਾਵ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਭਾਈਆਂ ਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ

1. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਰ ੧

2. ਸੂਹੀ ਮ: ੫ (੭੫੦)

ਪਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਵੀ ਲਈ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਜੈਸੇ ਪਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ। ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਖਾਨੇ ਕੱਟੇ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕੀਤੇ ਪਰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਫੇਰ ਵੀ ਚਲਦੇ ਰਹੇ। ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਮੌਕੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ, ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰੂ ਭਾਦੋਂ ਦੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਵਾਂਗੂ ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾ ਬੈਠੇ ਪਰ ਗੁਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲਾ ਅਗੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣੀ ਪਈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਟੈਂਟੇ ਨਿਬੇੜ ਦਿਤੇ। ਸਾਰੀ ਸਿਖ ਤਵਾਰੀਖ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪ ਜਾਣੂ ਹੀ ਹੋ, ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਅਮਾਨਤੀ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਛਾਂਟਣ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸਾਬ ਹੀ ਏਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਔਤਾਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਰੀਤ ਚਲਾ ਦਿਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤਾਈਂ ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਦਾ ਰਵਾਜ ਸੀ, ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਖੰਡੇਧਾਰ ਪਾਹੁਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਕੇਵਲ ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਵਿਧੀ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਹੀ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਕਦੇ ਲਭੇਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ : ਅਜੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਹੋ ਹੈ, ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਕਿਵੇਂ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਸਾਇੰਸੀ ਨਵੀਨ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਤੁਸਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੀ ਬਦਲੀ ਹੈ, ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਦੀ ਥਾਉਂ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਥਾਉਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ (ਪੰਜ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘਾਂ) ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਕੱਚੇ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਹੋ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੇ ਅਜ ਕਲ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਨਵੀਨ ਕਾਢਾਂ ਕਢੀਆਂ ਹਨ, ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਇਲਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਣਾ ਆਦਿ ਤਰੀਕੇ ਕਢੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਪਰਚਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ : ਕੀ ਤੁਸਾਡਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੇਸਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਏਹ ਦੋ ਤਾਕਤਾਂ ਵਰਤਦੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿਠਾ।

ਪਹਿਲਾ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮ ਕਰਨ ਦਾ ਖਾਸ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮ ਵਾਲਾ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਉਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ। ਦੂਜਾ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਵਰਤਣ ਦੇ ਭੇਦ, ਇਕੱਤ੍ਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤਾਰਾਂ, ਪਲੱਗਾਂ ਅਤੇ ਬਲਬਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਦਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਜੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

੫

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਧੀ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿਠੇ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

(੧) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਘਟੋ ਘਟ ਛੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ, ਨਾਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਨਿਤਨੇਮੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਪਕੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਵੀ ਕੁਰਹਿਤੀਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਐਥੋਂ ਤਕ ਕੇ ਅੰਗ ਹੀਣ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

(੨) ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਚੁਣਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੋਧ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਤਾਰਾਂ, ਪਲੱਗਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਮਸਾਲੇ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੁਰਹਿਤੀਆ (ਨਿਕੰਮਾ) ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਕੇ ਸੁਧ (ਮੁਰੰਮਤ) ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੩) ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ (ਬਲਬਾਂ) ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਲਬਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਚੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ (ਨਕੰਮੇ ਬਲਬਾਂ) ਅਤੇ ਸਚੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਦੀ ਛਾਂਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਬ ਖਰੀਦਨ ਵਾਲੇ ਬਲਬ ਮਚਾਕੇ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਹੀ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਚੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂਟਦੇ ਹਨ।

(੪) ਸਚੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਛਾਂਟ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਕੁਰਹਿਤ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਗੁਰਸਿਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖੜਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ

ਇਕਰਾਰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ 'ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨਾ ਕੀਜੈ ॥੨੦॥¹

“ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥”²

ਸਾਰਖੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਾਂਗੇ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਨਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਹ ਕੱਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਸਮਝਕੇ ਕਢ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੫) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੱਸੀ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦਾ ਬਾਟਾ, ਇਕ ਖੰਡਾ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਲ ਅਤੇ ਪਤਾਸ਼ੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(੬) ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਕੇਸ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪੰਜੇ ਕਕਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜਵਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਕੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਹਿਤ, ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਜਲ ਅਤੇ ਪਤਾਸ਼ੇ ਪਾਕੇ ਬੀਰ ਆਸਣ ਬੈਠ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹਥ ਬਾਟੇ ਨੂੰ ਪਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ (Positive Negative) ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

(੭) ਪੰਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਇਕ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਥ ਹੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਖੰਡੇ ਨੂੰ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਰਗੜਵਾਂ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਗੜ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਜਲ ਵਿਚਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਬਾਟੇ ਨੂੰ ਲਾਈਆਂ ਤਾਰਾਂ (ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਹਥਾਂ) ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੁਜਦੀ ਹੋਈ ਦਸਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚਦੀ ਜਲ ਉਤੇ ਨਿਗਾਹ ਜਮਾਉਣ ਕਰਕੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਤਾਕਤ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਥ ਹੀ ਹਰ ਇਕ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਸੁਇਚ ਬਣਕੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਗੁਰਸ਼ਕਤੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਨਿਤਨੇਮ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ ਬਾਟਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ

ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਹਰ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਉਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਸਾਡਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਥ ਹੀ (ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ) ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਤਰਤਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਰੰਗ ਚੜਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ : ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਅਸਰ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਪਰਖਣ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰਖਾ ਕੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਛਿੱਟੇ ਮਰਵਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਉਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਅਸਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਉਸ ਉਤੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਸਮਰੇਜ਼ਮੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰਖ ਸਕੇ। ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤਾਂ ਪਰਖ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਰੀਰਕ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਭੁਲ ਗਈ ਜਾਂ ਸੁਰਤੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਗਈ। ਕਈ ਤਾਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੜਨ ਦੀ ਥਾਉਂ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸੁਧ ਭੁਲਕੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਦੇ ਲਵਾਂ ਭਾਵ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਦਸ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ: “ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਵੈ ਅਮਰੁ ਸੋ ਹੋਇ।”¹ “ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਹਿ ॥”² “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੈ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ।”³

ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋ ਪੀਵੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਗੁਰਵਾਕ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੀਜੇ ਗੁਰਵਾਕ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਸੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਹੈ ?

1. ਗਉੜੀ ੧ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ (੨੮੭)

2. ਸਾਰੰਗ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੨ (੧੨੩੮)

3. ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੬੪੪)

1. ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ॥ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (੧੪੧੨)

2. ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ॥ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (੧੪੧੨)

“ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਏਹੁ ਲਾਏਹੁ ॥”¹
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਾਣੀ ਅਮਿਉ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਉ ॥”²
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਪੀਤੈ ਤਿਖ ਜਾਇ ॥”³
 “ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮ ਰਸੁ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਉਰਧਾਰਿ ॥”⁴
 “ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥”⁵
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਮਿਲਿ ਪੀਵਹੁ ਭਾਈ ॥”⁶
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਏ

ਰਾਮੁ ॥”⁷

ਮੈਂ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਅਤੇ ਕਿਸ ਭਾਉ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ?
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਹੋਕੇ ਸੁਣੋ :
 “ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮਨੈ ਮਾਹਿ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ॥
 ਤਿਨੀ ਪੀਤਾ ਰੰਗ ਸਿਉ ਜਿਨ ਕਉ ਲਿਖਿਆ ਆਦਿ ॥”⁸
 “ਹਿਰਦੇ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਰਸਨਾ ਰਸੁ ਗਾਵਹਿ ਰਸੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥
 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਚੀਨਿਆ ਓਇ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੇ ॥”⁹
 “ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਨਵੇ ਦਰ ਫੀਕੇ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦਸਵੈ ਚੁਇਜੈ ॥”¹⁰
 “ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਪਾਰ ਅਮੋਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਨਿਧਾਨਾ ॥
 ਸੂਖੁ ਸਹਜੁ ਆਨੰਦੁ ਸੰਤਨ ਕੈ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਜਾਨਾ ॥”¹¹

1. ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੫੫੪)
2. ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫ (੯੬੩)
3. ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੩ (੧੨੮੩)
4. ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪ (੧੩੧੪)
5. ਕਾਨੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪ (੧੩੧੬)
6. ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫ (੩੧੮)
7. ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੪ (੫੩੮)
8. ਸਾਰੰਗ ਦੀ ਵਾਰ ਮ: ੨ (੧੨੩੮)
9. ਸਾਰੰਗ ਮ: ੪ (੧੧੯੯)
10. ਕਲਿਆਨ ਮ: ੪ ਅਸਟਪਦੀਆਂ (੧੩੨੩)
11. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ (੬੭੨)

“ਆਦਿ ਮਧਿ ਅਰੁ ਅੰਤਿ ਪਰਮੇਸਰਿ ਰਖਿਆ ॥
 ਸਤਿਗੁਰਿ ਦਿਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਚਖਿਆ ॥”¹
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਭੰਚੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥
 ਅਚਰਜ ਸਾਦ ਤਾਕੇ ਬਰਨੇ ਨ ਜਾਹੀ ॥”²
 “ਅੰਦਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਰਪੂਰੁ ਹੈ ਚਾਖਿਆ ਸਾਦੁ ਜਾਪੈ ॥”³
 “ਨਾਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ ॥
 ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਇਸ ਕਾ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮੁ ॥”⁴
 “ਗੁਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਪੀਆਲਿਆ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਪਥੁ ॥”⁵
 “ਸਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਆਇਆ ॥
 ਗੁਰਮਤੀ ਖਾਧਾ ਰਜਿ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥”⁶
 “ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਖਿਓਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਸੈ ਪਿਆਈ ॥”⁷
 “ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਸਚੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥”⁸
 “ਬਾਹਰਿ ਢੂਡਤ ਬਹੁਤੁ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਘਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਘਟ ਮਾਹੀ ਜੀਉ ॥”⁹

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਘਰ ਵਿਚ ਘਟਿ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤੀ ਰੱਜਕੇ ਖਾਧਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੱਟੀ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਾਪਾਰੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

“ਮੁੱਲਿ ਅਮੋਲੁ ਨਾ ਪਾਈਐ ਵਣਜਿ ਨ ਲੀਜੈ ਹਾਟਿ ॥ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਹੈ ਕਬਹੁ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ॥”¹⁰

1. ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੫ (੫੨੩)
2. ਸੂਹੀ ਮ: ੫ (੭੪੨)
3. ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੧੦੯੨)
4. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ (੨੯੩)
5. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫ (੪੯)
6. ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧ (੧੫੦)
7. ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੬੫੧)
8. ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫ (੯੬੧)
9. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧ (੫੯੮)
10. ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੧ (੧੦੮੭)

“ਜਿਸੁ ਜਲ ਨਿਧਿ ਕਾਰਣਿ ਤੁਮ ਜਗਿ ਆਏ ਸੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਪਾਗੀ ਜੀਉ ॥”¹

“ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ਜੀਉ ॥”²

“ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਚਲੁ ॥ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਸਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵਹਿ ਤਾ ਸੁਖ ਲਹਿਹ ਮਹਲੁ ॥”³

“ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਸਚੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲੀ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਲੀਚੈ ਜੀਉ ॥”⁴

“ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਗੁਰਮਤੀ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵਣਿਆ ॥”⁵

“ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੋਜਦੇ ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ॥

ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ ਸਚਾ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥”⁶

“ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਨਾਵੈ ਨੋ ਸਭਿ ਖੋਜਦੇ ਥਕਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇ ॥”⁷

“ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕਹਹੁ ਕੋ ਤਰਿਆ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈਸੇ ਪਾਰ ਪਰਿਆ ॥”⁸

“ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਕੈਸੇ ਗਿਆਨੁ ॥ ਬਿਨੁ ਪੇਖੇ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਧਿਆਨੁ ॥

ਬਿਨੁ ਭੈ ਕਥਨੀ ਸਰਬ ਬਿਕਾਰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਦਰ ਕਾ ਵੀਚਾਰ ॥”⁹

“ਸਿਫਤਿ ਖਜਾਨਾ ਬਖਸ ਹੈ ਜਿਸੁ ਬਖਸੈ ਸੋ ਖਰਚੈ ਖਾਇ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵਈ ਸਭ ਥਕੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥”¹⁰

ਏਹਨਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਿਧ ਆਦਿਕ ਜਪੀ ਤਪੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲਭਦੇ ਫਿਰਦੇ

1. ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧ (੫੯੮)

2. ਮਾਝ ਮ: ੪ (੯੫)

3. ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩ (੩੭)

4. ਮਾਝ ਮ: ੪ (੯੬)

5. ਮਾਝ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆ ਮ: ੧ (੧੦੯)

6. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦੁ (੯੧੮)

7. ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੬੫੦)

8. ਭੈਰਉ ਮ: ੫ (੧੧੪੦)

9. ਭੈਰਉ ਮ: ੫ (੧੧੪੦)

10. ਬਿਹਾਗੜੇ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪ (੫੪੮)

ਹਨ ਪਰ ਏਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਬਾਕੀ ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ:

“ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ ॥”¹

“ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਨਿ ਮਿਲਾਵੈ ਗੋ ॥”²

“ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥”³

“ਕਲਜੁਗ ਬਾਬੇ ਤਾਰਿਆ ਸਤਿਨਾਮੁ ਪੜ੍ਹ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥

ਕਲ ਤਾਰਣ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਆਇਆ ॥”⁴

“ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਦੇਉ ॥”⁵

“ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਦੇਉ ਆਪ ਉਪਾਇਆ ॥”⁶

“ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਸਹਾਬਾ ॥

ਜ਼ਾਹਰੁ ਪੀਰੁ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਬਾਬਾ ॥”⁷

“ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਦੇਉ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੁ ਹੋਇਆ ॥”⁸

1. ਸੂਹੀ ਮ: ੫ (੭੪੦)

2. ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪ (੧੩੧੦)

3. ਰਾਮ ਕਲੀ ਮ: ੪ (੮੮੨)

4. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

5. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

6. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

7. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

8. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਕੀ ਹੈ

ਮੈਂ : ਪਿਛਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਏਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਾਥ ਹੀ ਏਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ‘ਰਸ’ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਰਸ ਨੂੰ ਰਸ, ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਰਸ, ਗੱਨੇ ਦੀ ਰੋਹ ਨੂੰ ਰਸ। ਸ਼ਹਿਦ, ਅੰਗੂਰ ਆਦਿ ਸਭ ਮਿਠੇ ਰਸਾਂ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਮਿਠਾ ਰਸ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਮਿਠਾ ਰਸ ਆਖਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਲਫਜ਼ ਜਾਂ ਅਰਥ ਤੁਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਘੜੇ।

ਮੈਂ : ਕੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਠਾ ਖਾਧੇ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ ਪਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਤੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿਆ ਹੈਂ। ਪਰਦੇਸ ਅਮਰੀਕਾ ਤਾਈਂ ਘੁੰਮ ਚੁਕਾ ਹੈਂ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸ਼ੰਕੇ ਅਜੇਹੇ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਕੀ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਟੈਲੀਫੋਨ ਬਿਜਲੀ, ਗਡੀ, ਵਾਇਰ ਲੈਸ, ਗਰਾਮੋਫੋਨ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ ਕਿ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗਡੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਾਇਰਲੈਸੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ?

ਮੈਂ : ਹਰ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਡਿਠੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਬਿਜਲੀ, ਗੈਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਗੈਸ ਖਾਸ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਿਜਲੀ ਤੇਜ਼ਾਬ ਪਲਾਟੀਨਮ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਪਥਰ ਆਦਿ ਦੀ ਰਗੜ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਕਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਇੰਜਨ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਲਕੜ ਪਥਰ ਲੋਹੇ ਆਦਿਕ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚ ਅਗ ਦਿਸਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਥਕੇ ਰਗੜਕੇ ਲਕੜੀ ਲੋਹੇ ਪਥਰ ਵਿਚੋਂ ਅਗ ਕਢ ਕੇ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ‘ਰਸ’ ਘਟ (ਸਰੀਰ) ਅੰਦਰ

ਗੁਪਤ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢਿਆਂ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ, ਸੀਤਲਤਾ, ਸੁਗੰਧ ਆਦਿਕ ਗੁਣ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਵ ਜਾਗਦੇ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਤੀਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ :

“ਸੁਣ ਸਿਖੀਐ ਸਾਦੁ ਨ ਆਇਓ ਜਿਚਰੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਨ ਲਾਗੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਵਿਚਹੁ ਕ੍ਰਮ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥”¹

“ਹਰਿ ਰਸੁ ਜਿਨੀ ਚਾਖਿਆ ਅਨਰਸ ਠਾਕਿ ਰਹਾਇਆ ॥

ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭਏ ਫਿਰਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਭੁਖ ਗਵਾਇਆ ॥”²

“ਜਿਨੀ ਚਾਖਿਆ ਤਿਨੀ ਸਾਦਿ ਪਾਇਆ ਬਿਨੁ ਚਾਖੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇ ॥”³

“ਗੂੰਗੈ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ਪੂਛੇ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਹੋ ॥”⁴

“ਬਿਸਮ ਭਈ ਪੇਖਿ ਬਿਸਮਾਦੀ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਕਿਰਪਾਵਤ ॥

ਪੀਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਅਮੋਲਕ ਜਿਉ ਚਾਖਿ ਗੂੰਗਾ ਮੁਸਕਾਵਤ ॥”⁵

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਪਰ ਦਸੇ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣਿ ਸਿਖਕੇ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਭਾਵ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰੇ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰਿ ਰਸ ਚਾਖਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਸਾਂ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਭਜਦੇ। ਸਭ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਲਾਲਸਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਸ ਨੂੰ ਚਾਖਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਆਦ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੂੰਗੇ ਨੂੰ ਮਿਠਾਈ ਖੁਆਏ ਵਾਂਗੂੰ ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਦਸਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :

“ਅਵਰ ਸਾਦ ਚਖ ਸਗਲੇ ਦੇਖੇ ਮਨ ਹਰਿ ਰਸੁ ਸਭ ਤੇ ਮੀਠਾ ਜੀਉ ॥”⁶

“ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ ਮੀਠਾ ਜਗਿ ਨਿਰਮਲ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥”⁷

1. ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੫੯੦)

2. ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੧੦੮੮)

3. ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੩ (੩੩)

4. ਸੋਰਠਿ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ (੬੫੭)

5. ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫ (੧੨੦੫)

6. ਮਾਝ ਮ: ੫ (੧੦੦)

7. ਮਲਾਰ ਮ: ੩ (੧੨੫੯)

“ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਹਰਿ ਸੰਤਹੁ ਚਾਖਿ ਦਿਖਹੁ ॥
ਗੁਰਮਿਤ ਹਰਿ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਤਿਨ੍ ਬਿਸਰੇ ਸਭਿ ਬਿਖ ਰਸਹੁ ॥”¹
“ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਮੀਠਾ ਸਬਦੇ ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥”²
“ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਸਦ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਾਦੁ ਆਇਆ ॥”³
“ਜਿਤਨੇ ਰਸ ਅਨਰਸ ਹਮ ਦੇਖੇ ਸਭ ਤਿਤਨੇ ਫੀਕ ਫੀਕਾਨੇ ॥
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸ ਚਾਖਿਆ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮੀਠ ਰਸ ਗਾਨੇ ॥”⁴
“ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਕਉੜੀਆ ਸਚੇ ਨਾਉ ਮੀਠਾ ॥

ਸਾਦੁ ਆਇਆ ਤਿਨ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਚਖਿ ਸਾਧੀ ਡਿਠਾ ॥”⁵

ਮੈਂ : (ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਬੋਲ ਉਠਿਆ) ਏਹ ਗੁਰਵਾਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਈ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸ ਸਚ ਮੁਚ ਮਿਠਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਸੰਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸਾਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਮਝਾਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸ ਸਚ ਮੁਚ ਮਿਠਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਏਦੂੰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਦਸਦੀ ਹੈ, ਐਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਗਿਣਕੇ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਸਭ ਮਿਠੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਮਿਠਾ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਹੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:

“ਕੂਜਾ ਮੇਵਾ ਮੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਚਾਖਿਆ ਇਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਤੁਮਾਰਾ ॥”⁶

“ਫਰੀਦਾ ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਨਿਵਾਤ ਗੁੜੁ ਮਾਖਿਓ ਮਾਂਝਾ ਦੁਧੁ ॥

ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਮਿਠੀਆਂ ਰਬ ਨ ਪੁਜਨਿ ਤੁਧੁ ॥੨੭ ॥”⁷

ਮੈਂ : ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਏਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਮਿਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅਮੰਨਾ ਤਦ ਹੀ ਆਵੇ ਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਚਖ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਾਂ। ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉ ਅਤੇ ਮਿਠਾਸ ਰਸ ਵਾਂਗੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦਸੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸ ਚਖਣ ਦੀ ਵਾਹ ਲਾਵਾਂ।

1. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪ (੮੦੦)
2. ਸੋਰਠਿ ਮ: ਮ: ੩ (੬੦੪)
3. ਵਡਹੰਸ ਮ: ੩ (੫੫੯)
4. ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮ: ੪ (੧੬੯)
5. ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੫ (੩੨੧)
6. ਗਉੜੀ ਚੋਤੀ ਮ: ੧ (੧੫੫)
7. ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ (੧੩੭੯)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : (ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਵਲ ਝਾਕੇ ਤੇ ਕਿਹਾ) ਹਾਂ! ਹਾਂ! ਠੀਕ ਹੈ, ਸਾਫ ਸਾਫ ਕਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਹ ਇਹ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਹੋਰ :

੧. ਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਹਰਿ ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

੨. ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕੀ ਕਮੀ ਰਹੀ ?

੩. ਤੁਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਸ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ ?

੪. ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸ ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਕੀ ਸਾਧਨ ਕਰਾਂ ?

ਸੋ ਤੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਨ, ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ:

“ਪੂਛਤ ਪਥਕਿ ਤਾਂਹਿ ਮਾਰਗਿ ਨ ਧਾਰੈ ਪਗਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੇ ਦੇਸ ਕੈਸੇ ਬਾਤਨ ਸਿਉਂ ਜਾਈਐ ॥ ਪੂਛਤ ਹੈ ਬੈਦ ਖਾਤ ਅਉਖਧ ਨ ਸੰਜਮ ਸਿਉ ਕੈਸੇ ਮਿਟੈ ਰੋਗ ਸੁਖ ਸਹਿਜ ਸਮਾਈਐ ॥ ਪੂਛਤ ਸੁਹਾਗਨਿ ਕੋ ਕਰਮਿ ਹੈ ਦੁਹਾਗਨਿ ਕੈ ਰਿਦੈ ਬਿਭਚਾਰ ਕਤ ਸਿਹਜਾ ਬੁਲਾਈਐ ॥ ਗਾਇ ਸੁਣੈ ਆਖੈ ਮੀਚੈ ਪਾਈਐ ਨ ਪਰਮ ਪਦੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਗਹਿ ਜਉ ਲਉ ਨ ਕਮਾਈਐ ॥”¹

“ਖੋਜੀ ਖੋਜਿ ਦੇਖ ਚਲਿਓ ਜਾਇ ਪਹੁੰਚੇ ਠਕਾਨੇ ਆਲਸ ਬਿਲੰਬ ਕੀਏ ਖੋਜ ਮਿਟ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ਸਿਹਜ ਸਮੈ ਰਮੈ ਭਰਤਾਰ ਬਰ ਨਾਰਿ ਸੋਇ ਕਰੈ ਜਉ ਆਗਿਆ ਨ ਮਾਨੈ ਪ੍ਰਗਟਤ ਪ੍ਰਾਤ ਹੈ ॥ ਬਰਖਤ ਮੇਘ ਜਲੁ ਚਾੜ੍ਹਕ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਪੀਏ ਮੋਨ ਗਹੇ ਬਰਖ ਬਤੀਤੇ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ ॥ ਸਿਖ ਸੋਈ ਸੁਨ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਹਤ ਰਹੇ ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਕੀਏ ਪਛਤਾਤ ਹੈ ॥”²

ਪਹਿਲਾ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਅਭਿਲਾਖੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ (ਗੁਰਮੰਤਰ) ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਵੈਦ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ (ਪੰਥ) ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਚਲਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੋਗੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾਮ ਔਖਧ ਖਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਰੂਪੀ ਸੰਜਮ ਰਖਕੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪੇ ਅਤੇ ਸੋਹਾਗਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਂਗੂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਪਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਭੇਖੀ, ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਲਗਕੇ ਮੜੀ, ਮਸਾਣੀ, ਪਹਾੜੀਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀਂ ਦੁਹਾਗਨੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਾਂਗ ਘਰ ਘਰ ਨ ਟਕਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰੇ। ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਨਾਮ ਜਪੇ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ ਜਾਂ ਸਮਝੇ

1. ਕਥਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
2. ਕਥਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਪਰ ਸਿਟਾ ਤਾਂ ਏਹੋ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੰਤਰ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਮਾਏ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪਰਮ-ਪਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਦਾ ਭਾਵ ਥੋੜੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗੁਰਮੰਤਰ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਖੋਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਆਲਸ ਕਰਕੇ ਖੋਜ (ਪੈੜ) ਨ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ, ਜੇਹੜਾ ਸਿਖ ਏਹਨਾਂ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰੇਗਾ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰਮ ਪਦ ਨੂੰ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਪਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਆ ਗਏ ਹਨ।

ਮੈਂ : ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਪਹਿਲੇ ਪਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਤਾਂ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਹਰ ਇਕ ਸਿਖ ਗੁਰਮੰਤਰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਤ ਰਖ ਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਗੁਰਮੰਤਰ ਲੈਂਦੇ ਸਾਰ ਖੋਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਖੋਜਿ ਪਿਛੇ ਨਾ ਚਲਿਆ, ਖੋਜਿ ਮਿਟ ਗਿਆ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੇਸ ਤਾਂ ਕੀ ਪੁਜਣਾ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਚੌਥੇ ਪਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਜੋ ਉਪਾਵ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਕਰੋ। ਤੀਜੇ ਪਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਸਾਫ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ? ਏਹ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲ ਹੈ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਵਾਸਤੇ ਏਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖੀ ਗਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਵਿਚ ਵੇਖਣ, ਸੁਣਨ, ਸੁੰਘਣ, ਚਲਣ ਫਿਰਨ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇ ਇਨਸਾਨੀ ਸਥੂਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਸਾਥ ਸੂਖਮ ਅਸਲੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਮਨ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਖਿੰਡ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਰੋਮ ਰੋਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਹੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਅਤੇ ਵਾਇਰਲੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰੋਮ ਰੋਮ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬਣ ਕੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਹੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਾਰ (ਘਰਾਂ) ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਉਤੇ ਆਦਮੀ ਤਾਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਵਖਰੇ ਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ : ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਉਂ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਕਦੋਂ ਕੈਦੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲੇ ਕਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਂ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਸਥੂਲ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ

ਖੀਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢਕੇ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਵਾਂ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੈਦੀ ਹੈਂ ਨਾਮ ਜਪ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ, ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਮਿਲੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ :

“ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ॥

ਗੁਰੁ ਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਾਨੈ ਪਰਤਖਿ ਗੁਰੁ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥”¹

ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਬਚਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਧਰੁ ਮੁਕਤਿ ਜਨਾਵੈਗੋ ॥”²

“ਸੋਜ ਏਕ ਏਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਕਰੁ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਈਆ ॥

ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤ ਸਰਣਿ ਜੇ ਆਵੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਇ ਮਿਲੈ ਖਿਨੁ ਢੀਲ ਨ ਪਈਆ ॥”³

ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਗਾ ਗੁਰੁ ਮੀਠੇ ਬਚਨ ਕਢਾਵੈਗੋ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਣੀ ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖੋਤਮ ਬਾਣੀ ਸਿਉ ਚਿਤ ਲਾਵੈਗੋ ॥”⁴

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਨਤ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਦ੍ਰਵਿਆ ਮਨੁ ਭੀਨਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਵੈਗੋ ॥

ਤਹ ਅਨਹਤ ਧੁਨੀ ਬਾਜਹਿ ਨਿਤ ਬਾਜੇ ਨੀਝਰ ਧਾਰ ਚੁਆਵੈਗੋ ॥”⁵

ਏਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਜੋ ਕਿ ਤੂੰ ਰੋਜ਼ ਪੜਦਾ ਹੈਂ ਤੈਂ ਸਮਝ ਹੀ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

1. ਨਟ ਮ: 8 (੯੮੨)

2. ਕਾਨੜਾ ਮ: 8 (੧੩੧੦)

3. ਬਿਲਾਵਲ ਮ: 8 (੮੩੬)

4. ਕਾਨੜਾ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਮ: 8 (੧੩੦੮)

5. ਕਾਨੜਾ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਮ: 8 (੧੩੦੮)

ਨਾਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਲਾਗ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਯਾਦ ਰੱਖੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਸ ਆ ਹੀ ਜਾਵੇ, ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜ਼ਰੂਰ ਛਕੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਏ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਾਸ ਸ਼ਾਸ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਜਪਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਕਮ ਹੈ:

“ਸਾਸ ਸਾਸ ਸਾਸ ਹੈ ਜੇਤੇ ਮੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਸਮ੍ਰਾਏ ॥

ਸਾਸੁ ਸਾਸੁ ਜਾਇ ਨਾਮੈ ਬਿਨੁ ਸੋ ਬਿਰਥਾ ਸਾਸੁ ਬਿਕਾਰੇ ॥”¹

“ਸਾਸਨਿ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਬਲੁ ਪਾਈ ਹੈ ਨਿਹ ਸਾਸਨਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈਗੋ ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤੋ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਵੈਗੋ ॥”²

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ, ਗੁਰਸਬਦੁ, ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ, ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਆਦਿਕ ਸਭ ਸਬਦ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੇ ਹੀ ਵਾਚਕ ਹਨ। ਸਾਥ ਹੀ ਏਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਹੈ :

“ਗਾਏ ਸੁਣੇ ਆਖੇ ਮੀਚੇ ਪਾਈਐ ਨਾ ਪਰਮ ਪਦ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਗਰਿ ਜੋ ਲੋ ਨ ਕਮਾਈਐ ॥”³ “ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਪਾਈਐ ॥”⁴ “ਗੁਰੁ ਕੁੰਜੀ ਪਾਹੁ ਨਿਵਲੁ ਮਨੁ ਕੋਠਾ ਤਨੁ ਛਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਨ ਕਾ ਤਾਕੁ ਨਾ ਉਘੜੈ ਅਵਰ ਨ ਕੁੰਜੀ ਹਥਿ ॥”⁵ “ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਥੈ ਟਿਕੈ ਹੋਰ ਥੈ ਪਰਗਟ ਨ ਹੋਇ ॥ ਅੰਨ ਵਸਿ ਮਾਣਕੁ ਪਇਆ ਘਰਿ ਘਰਿ ਵੇਚਣ ਜਾਇ ॥”⁶ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਤਾਂ ਨਾਮੁ ਦਿੜਾਏ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਕਟਣ ਹਾਰੁ ॥”⁷ “ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਉ ਨ ਪਾਈਐ ਜੇ ਸਉ ਲੋਚੈ ਕੋਈ ॥”⁸

ਉਪਰ ਦਸੇ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦੀਖਿਆ

1. ਨਟ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਮ: 8 (੯੮੧)
2. ਕਾਨੜਾ ਮ: 8 (੧੩੧੦)
3. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
4. ਮਾਝ ਵਾਰ ਮ: ੧ (੧੪੬)
5. ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੨ (੧੨੩੭)
6. ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੧੨੪੯)
7. ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੯੫੦)
8. ਸਲੋਕ ਮ: ੩ (੧੪੧੬)

ਗਿਆਨ ਇਕੇ ਹੱਟ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ।

ਮੈਂ : ਆਮ ਲੋਕੀ ਏਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਹਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਮੁਕਤਿ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਕੇ ਮੁਕਤਿ ਮਿਲਣ ਦਾ ਲਾਭ ਹੀ ਕੀ ਹੈ? ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ:

“ਮੂਏ ਹੂਏ ਜਉ ਮੁਕਤਿ ਦੇਹਗੋ ਮੁਕਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇਲਾ ॥”¹

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਸ਼ਾਇਦ ਤੇਰਾ ਵੀ ਏਹੋ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਲਭਾ ਅਗਲੇ ਸੁਖ ਸੁਰਗ ਜਾਂ ਮੁਕਤਿ ਦੇ ਲਾਲਚ ਪਿਛੇ ਕਾਹਨੂੰ ਖਪ ਖਪ ਮਰੀਏ।

ਮੈਂ : ਨਹੀਂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲਾਤ ਤਾਂ ਤੁਸਾਥੋਂ ਗੁਝੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕਈ ਸਾਥੀ ਅਜੇਹੇ ਪਰਸ਼ਨ ਉਠਾਉਂਦੇ ਸੁਣੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਏਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਫਰਕ ਆਇਆ ਪਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੰਖ ਵਾਂਗੂੰ ਸਖਣੇ ਹੀ ਰਹੇ। ਸੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ :

“ਖਾਂਡ ਖਾਂਡ ਕਹੈ ਜਿਹਬਾ ਨ ਸੁਆਦ ਮੀਠੋ ਆਵੈ,

ਅਗਨ ਅਗਨ ਕਹੈ ਸੀਤ ਨਾ ਬਿਨਾਸ ਹੈ ॥੧॥

ਵੈਦ ਵੈਦ ਕਹੈ ਰੋਗ ਮਿਟਤ ਨ ਕਾਹੂੰ ਕੋ,

ਦਰਬ ਦਰਬ ਕਹੈ ਕੋਊ ਦਰਬੈ ਨ ਬਿਲਾਸ ਹੈ ॥੨॥

ਚੰਦਨ ਚੰਦਨ ਕਹੈ ਹੋਤ ਨ ਸੁਬਾਸ ਬਾਸ,

ਚੰਦ ਚੰਦ ਕਹੈ ਉਜੀਆਰੋ ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥੩॥

ਤੈਸੇ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਕਹਤ ਨ ਰਹਤ ਪਾਵੈ,

ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਨ ਉਦਤ ਅਕਾਸ ਹੈ ॥੪॥”²

ਉਪਰੋਕਤ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਉਦਾਹਰਨ ਹਨ, ਸਤਵੇਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਰ ਦਸੇ ਗੁਣ ਵੇਖੇ ਪਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਿ ਰਹਿਤ ਨ ਰਖੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਰੂਪੀ ਕਮਾਈ ਨਾ ਕਰੇ। ਏਸ ਕਥਿੱਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾ ਕਥਨੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ

1. ਮਲਾਰ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀਉ (੧੨੯੨)

2. ਕਥਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ (੧੩੧੦)

ਏਹ ਭੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਛੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਮਿਠਾਸ, ਸੁਗੰਧ, ਸੀਤਲਤਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪੇ, ਰਹਿਤ ਰਖੇ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤੀਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਏਗਾ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਥਨੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ, ਕਰਨੀ ਹੀ ਪਰਧਾਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਕ ਖਾਸ ਬਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਨਿਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਈ ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਛੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਛੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨ ਹਿਤ (Challenge) ਦਿਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਏਹ ਵਾਕ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਕਹਿਐ ਰਾਮੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥”¹

ਮੈਂ : ਆਦਮੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕੇ ਖਰੀਦ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਏਹੋ ਹੀ ਗੁਣ, ਮਿਠਾਸ, ਸੁਗੰਧ, ਸੀਤਲਤਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅਰੋਗਤਾ, ਅਨੰਦ ਹੁਲਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ, ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਵਾਧਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਲਭਣ ਹਿਤ ਭਜਦਾ ਨਠਦਾ ਫਿਰੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੁਆਰਾ ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਭਦਾ ਫਿਰੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਗੁਣ ਅਜੇਹੇ ਰਸਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਰਮਾਰਥੀ ਰਸ ਦੇ ਸੁਆਦ, ਅਨੰਦ, ਮਿਠਾਸ, ਸੀਤਲਤਾ, ਪਰਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਤੁਲਤਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਸਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

1. ਗੁਜਰੀ ਮ: ੩ (੪੯੧)

੮

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਸੀਤਲਤਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਵਾਧਾ ਤਾਂ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਇਕੱਲੀ ਜੀਭ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਇਸ ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਜੀਭ ਉਤੇ ਰਖੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਰੋਮ ਰੋਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖੰਡ, ਸ਼ਹਿਦ, ਮਾਝੇ ਦੁਧ, ਮਿਠੇ ਤੋਂ ਮਿਠੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਮਿਠਾਸ ਵਾਲਾ ਸੁਆਦ, ਰਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਿਠੇ ਰਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਭ ਉਤੇ ਨ ਰਖੀਏ ਮਿੱਠਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹਰ ਵਕਤ ਇਸ ਨੂੰ ਰਖਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਿੱਠਾ ਖਾ ਖਾ ਪਰਾਣੀ ਰੱਜ ਜਾਏਗਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਪਰਾਣੀ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਜਪੇਗਾ ਓਨਾਂ ਹੀ ਰਸ ਵਧਦਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਪਰਾਣੀ ਰੋਗੀ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਉਂ ਅਰੋਗ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਣ ਲਗਾ ਹਟਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਭੁਖ ਪਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

“ਨਿੰਮ ਬਿਰਖੁ ਬਹੁ ਸੰਚੀਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥

ਬਿਸੀਅਰੁ ਮੰਤ੍ਰਿ ਵਿਸਾਹੀਐ ਬਹੁ ਦੂਧੁ ਪੀਆਇਆ ॥

ਮਨਮੁਖੁ ਅਭਿੰਨੁ ਨ ਭਿਜਈ ਪਥਰੁ ਨਾਵਾਇਆ ॥

ਬਿਖੁ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਚੀਐ ਬਿਖੁ ਕਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥

ਨਾਨਕ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਿ ਹਰਿ ਸਭ ਬਿਖੁ ਲਹਿ ਜਾਇਆ ॥”¹

“ਤੁਮੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਚੀਐ ਕਉੜੱਤਣ ਦੀ ਬਾਣ ਨ ਜਾਏ ॥”²

ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੁਧ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਿੰਮ, ਸੱਪ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਿਠਾਸ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ ਸਕਦੀਆਂ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਭ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਤੇ ਕੁੜੱਤਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਰੀਠੇ ਸਾਰਖੇ ਭੀ ਮਿਠੇ ਹੋ ਗਏ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਿਠਾਸ ਦੇ

1. ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੧ (੧੨੪੪)

2. ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਸੰਗ ਸਾਥ ਹੀ ਠੰਡ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ :

“ਅੰਤਰੁ ਸੀਤਲੁ ਸਾਤਿ ਹੋਇ ਨਾਮੇ ਸੁਖੁ ਹੋਈ॥”¹

“ਅੰਤਰਿ ਸੀਤਲੁ ਸਾਤਿ ਵਸੈ ਜਪਿ ਹਿਰਦੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥”²

“ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੀ ਅੰਤਰੁ ਠੰਢਾ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਲੈ ਤੂਟਾ ਗੰਢਾ॥”³

“ਛਾਤੀ ਸੀਤਲੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਠੰਢਾ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੀ ਮਿਟਵੀ ਡੰਢਾ॥”⁴

“ਚੰਦਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸਰਦ ਰੁਤਿ ਮੂਲਿ ਨ ਮਿਟਈ ਘਾਮ॥

ਸੀਤਲੁ ਥੀਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜਪੰਦੜੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥”⁵

ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਖਾ ਅੱਕ ਅਤੇ ਰੱਜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਰਗੜ ਰਗੜ ਲੇਪ ਕਰ ਕਰ ਥਕ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਹੀਂ ਬੁਝ ਸਕਦੀ। ਸਰਦ ਰੁਤ ਦੀ ਸਰਦੀ, ਬਰਫ ਦੀ ਸਰਦੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਠੰਡ ਨਾਲ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਸੜਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਠੰਡ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦੀ ਠੰਡਕ ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਤਪਦੇ ਸੜਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਠਾਰਦੀ, ਭਠ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗੁਰਸਿਖ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਭਠ ਦੀ ਤਪਦੀ ਅਗਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੋਹਣ ਦਿੰਦੀ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਤਾਈਂ ਦੇਗਾਂ ਦੇ ਉਬਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚਲਦੇ ਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਤਪਸ਼ ਅਤੇ ਘਾਉ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ। ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਠੰਡ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਉਪਜੀ ਠੰਡਕ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਠੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਹ ਤਪਸ਼ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਅਗ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਪਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ, ਉਥੇ ਬਰਫ ਆਦਿਕ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਠੰਢ ਭੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ।

1. ਆਸਾ ਮ: ੩ (੪੨੪)

2. ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੩ (੫੧੧)

3. ਮਾਰੂ ਸੋਹਲੇ ਮ: ੫ (੧੦੭੪)

4. ਮਾਰੂ ਮ: ੫ (੧੦੮੦)

5. ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫ ਵਾਰ (੭੦੯)

੯

ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਸੁਗੰਧੀ

ਨਾਮ ਰਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੁਗੰਧ ਵੀ ਐਸੀ ਉੱਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਗੰਧ ਇਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਸਤੂਰੀ, ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਸੁਗੰਧ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਰਗੰਧ ਸੜਿਹਾਂਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਸਤੂਰੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲਾਗ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਲਈ ਸਭ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਏਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਵਿਚੋਂ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਪਰਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁੰਘਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਆਮ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਲੀ ਕਾਇਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰ ਐਨੀ ਸੁਗੰਧ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਦੁਰਗੰਧ ਨਾਸਾਂ ਤਾਈਂ ਪੁਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ :

“ਨਾਮੈ ਸੁਰਤਿ ਵਜੀ ਹੈ ਦਹਦਿਸਿ ਹਰਿ ਮੁਸਕੀ ਗੰਧਾਰੇ॥

ਅੰਤਰਿ ਵਾਸੁ ਬਹੁਤੁ ਮੁਸਕਾਈ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲਾ ਮਿਰਗੁ ਸਿੰਝਾਰੇ॥”¹

“ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਮੁਸਕਿ ਝਕੋਲਿਆ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਧਨੁ ਧੰਨਾ॥”²

1. ਨਟ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਮ: ੪ (੯੮੧, ੯੮੨)

2. ਆਸਾ ਮ: ੪ (੪੪੮)

ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

“ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਉਜਾਰਾ ਬਿਨਸੈ ਭਰਮੁ ਅੰਧੇਰਾ ॥”¹

“ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਸੂਖ ਮਨਿ ਉਪਜਿਓ ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਨਾਨਕ ਪਰਗਾਸ ॥”²

“ਆਵੈ ਨ ਜਾਵੈ ਚੂਕੈ ਆਸਾ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਕਮਲੁ ਪਰਗਾਸਾ ॥”³

“ਹਿਰਦੈ ਕਮਲੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ॥”⁴

“ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਕਮਲੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਹਉਮੈ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ ॥”⁵

“ਭਇਓ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਮਨ ਮਹਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਓ ॥”⁶

ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਤੋਂ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸੂਰਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜਾਸਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸੂਰਜ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜੁਗਨੂ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਗਲ ਕੀ ਇਸ ਪਰਗਾਸ ਵਾਲੇ ਪਰਾਣੀ ਦੀ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ, ਨਰਕ, ਸੁਰਗ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ, ਪਹਾੜਾਂ, ਕੰਧਾਂ ਕੰਵਲ ਪ੍ਰਗਾਸੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਛ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੀੜੀ ਨਹੀਂ ਲੁਕ ਸਕਦੀ। ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਜ ਕਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਢਾਂ ਐਕਸ-ਰੇਜ਼, ਰੇਡੀਉ, ਟੈਲੀਫੋਨ, ਵਾਇਰਲੈਸ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਸਤੀ ਹੋਰ ਕੀ ਲਾਹਾ ਲਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ”⁷ ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮੁ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ, ਆਧੀ, ਬਿਆਧੀ, ਉਪਾਧੀ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ।

1. ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫ (੭੦੦)

2. ਟੋਡੀ ਮ: ੫ (੭੧੭)

3. ਗਉੜੀ ਮ: ੧ (੨੨੪)

4. ਸਲੋਕ ਮ: ੪ (੧੪੨੩)

5. ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੩ (੧੩੩੪)

6. ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ (੬੭੧)

7. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ (੨੭੪)

ਸਾਰ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ’ ਨਾਮ ਹੈ, ਏਹ ਨਾਮ ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਛੇ ਦੱਸੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਪਿਛੇ ਦੱਸੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣਾ ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪਾਹ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਹ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਰੇ ਕਪੜੇ ਵਾਂਗ ਕੋਰੇ ਹਿਰਦੇ ਪਰ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ : “ਨਾਨਕ ਪਾਹੈ ਬਾਹਰਾ ਕੋਰੈ ਰੰਗੁ ਨ ਸੋਇ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਖੁੰਬਿ ਚੜਾਈਐ ਸਰਮੁ ਪਾਹੁ ਤਨਿ ਹੋਇ ॥”¹ ਜਦ ਇਸ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੁਆਰਾ ਪਾਹੁ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਨਾਮ ਦੀ ਅਤੁਟ ਕਮਾਈ ਅਰਥਾਤ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ “ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਜੇ ਰਪੈ ਕੂੜੇ ਸੋਇ ਨ ਕੋਇ ॥”² ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਗਣ ਨਾਲ ਕੂੜ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਉਂ ਸਿਦਕ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਨਾਮ ਦੀ ਅਤੁਟ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਭੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਸਿਖ ਏਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ :

“ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ॥

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਹਿ ਮੇਲੇ ॥”³

ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ

1. ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ: ੧ (੪੬੮)

2. ਆਸਾ ਵਾਰ ਮ: ੧ (੪੬੮)

3. ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ (੨੬੨)